

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De Europese studenten-beweging

Jorna, F.

Citation

Jorna, F. (1992). De Europese studenten-beweging. *Bestuurskundige Berichten*, 7(1), 11-15. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233515>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233515>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Parlementaire controle en ambtelijke verantwoordelijkheid

In deze en een aantal volgende BB's zullen enkele medewerkers van de vakgroep uitleggen met welke onderzoeken zij zich op dit moment bezighouden. In dit nummer mr. M. E. Tuurenhout aan het woord.

Het basis-idee voor mijn proefschrift ontstond tijdens de laatste fase van mijn rechtenstudie in Leiden. Ik deed de staatsrechtelijke specialisatierichting met als bijvak bestuurskunde. Tijdens mijn studie viel het mij op dat de rol van ambtenaren in het openbaar bestuur nauwelijks aan bod kwam. Op zichzelf is dit niet zo verwonderlijk, want juristen denken in termen van bevoegdheden; in termen van mogenen moeten. Ambtenaren hebben in ons rechtssysteem nauwelijks zelfstandige bevoegdheden; deze berusten bij de minister.

Ik onderzoek dus of in Nederland, naast de ministeriële verantwoordelijkheid, een zelfstandige verantwoordingsplicht van ambtenaren jegens het parlement mogelijk is. Naast de Nederlandse situatie komen in mijn proefschrift ook het Engelse en Zweedse systeem aan de orde. Deze landen vormen qua staatkundig systeem contrasten; Nederland neemt ten opzichte van Engeland en Zweden een middenpositie in.

Naast deze landenstudies wordt het tweede deel van mijn proefschrift gevormd door een analyse van een aantal (deel)cases, te weten:

- de RSV-enquête;
- het onderzoek van de subcommissie Visquoteringsregelingen;
- de Enquête Bouwsubsidies;
- de Enquête Paspoortproject.

Onderzocht is of aan de vier genoemde cases argumenten kunnen worden ontleend om tot een bevestigend dan wel ontkennend antwoord op de probleemstelling te komen.

In het slothoofdstuk van mijn dissertatie kom ik tot de conclusie dat een zelfstandige verantwoordingsplicht van ambtenaren inderdaad juridisch mogelijk is in Nederland, mits aan een aantal nadere voorwaarden wordt voldaan.

Het manuscript is inmiddels (november 1991) goedgekeurd door de twee promotores en de referent (prof. dr. U. Rosenthal). Een referent kan inhoudelijke wijzigingen eisen. Naast de goedkeuring van deze hoogleraren is ook nog de goedkeuring van een drietal andere hoog-

leraren vereist, die echter alleen ja of nee kunnen zeggen, met andere woorden zij hebben niet het recht om inhoudelijke wijzigingen te eisen.

Het onderzoek is gefinancierd uit de eerste geldstroom. Ik hoop het proefschrift in het voorjaar van 1992 openbaar te kunnen verdigen. **BB**

De Europese studenten-beweging

Frans Jorna

Het jaar 1992 moet het jaar van de Europese eenwording worden. Hoe langer hoe meer processen zullen zich afspelen op Europees niveau. Hoger onderwijsbeleid zal in toenemende mate op daar bepaald worden. In plaats van nationale zal in toenemende mate aan internationale profilering van de universiteit gedaan moeten worden. De universiteit wordt Europees, de student dus ook. Protest tegen hoger onderwijsbeleid is er altijd geweest; studenten hebben steeds als eerste klaar gestaan om te protesteren. Geldt de schaalvergroting van het hoger onderwijs ook voor het protest tegen het beleid hiervoor? Krijgen we een Europese studenten-lobby, misschien zelfs een protest beweging?

25 Jaar geleden bestond er zeker een Europese studentenbeweging, met internationale contacten. Veel studenten waren aangesloten bij groepen die fundamentele kritiek hadden op de maatschappij. Zowel in Europa als in de Verenigde Staten brachten studenten grote maatschappelijke veranderingen teweeg door hun acties. De acties kwamen voort uit precies die internationale beweging, en werden vaak ook gemodelleerd naar internationale tegenhangers. Om de eerder gestelde vragen te beantwoorden werpen we onze blik op de jaren zestig.

De naoorlogse generatie

De jaren zestig, aan beide kanten van de Atlantische Oceaan, waren de jaren van de na-oorlogse "baby boom" generatie. Het was de eerste generatie in de Westerse wereld die zonder welke oorlog in het collectieve geheugen dan ook was opgegroeid. Ze groeide op in hoge economische groei en snel toenemende welvaart. Ten gevolge van deze unieke historische omstandigheden ontstond een verschijnsel dat niet eerder bekend was: de adolescentie. Tot deze generatie waren jongeren na hun

puberteit gedwongen geweest in een volwassenenmaatschappij te stappen. Voor het eerst in de geschiedenis was het mogelijk om, na het verlaten van de school, volwassenheid uit te stellen door te gaan studeren, en pas rond het 25^e levensjaar het arbeidsproces binnen te treden. Een eigen levensstijl ontstaat, met een eigen mode, muziek, literatuur en filmcultuur.

Het ontstaan van de rock 'n' roll was het eerste merkteken van deze generatie. Sociale kritiek klonk hierin nog niet door: men wilde slechts dansen, flirten, kortom, *dolce far niente*. Dit was echter al subversief in een samenleving waarin het motto "werken" was. Sterren als Elvis Presley shockeerden al velen. De subcultuur groeide, en Beatles en Stones bereikten de status van half-goden. De lage prijs, dankzij de consumptiemaatschappij, van radio's, singles en platenspelers stelde ieder die daar prijs op stelde in staat de culturele revolutie mee te maken.

De generatiekloof werd snel wijder en na het begin van de jaren zestig zichtbaar. Meer en meer keerden jongeren zich tegen de waarden van hun ouders, en namen hun eigen waarden

Tijdens de colleges van prof. Van Braam (bestuurskunde) werd er uiteraard wel aandacht besteed aan de rol van ambtenaren binnen het openbaar bestuur. Gaandeweg raakte ik geïnteresseerd in het spanningsveld tussen deze ambtelijke rol en de formele regel van de ministeriële verantwoordelijkheid.

Na te zijn afgestudeerd op de staatsrechtelijke aspecten van het eindrapport van de commissie Hoofdstructuur Rijksdienst (Cie. Vonhoff) trad ik in dienst van de vakgroep Inleiding van de rechtenfaculteit; in 1985 stapte ik over naar de vakgroep Bestuurskunde. De centrale vraagstelling van mijn proefschrift luidt:

Is, tegen de achtergrond van het parlementaire stelsel, naast de bestaande bevoegdheden van het parlement tot controle op de rol van ambtenaren een zelfstandige verantwoordingsplicht van ambtenaren ten opzichte van het parlement in Nederland juridisch mogelijk?

aan. De muziek raakte doortrokken van maatschappijkritiek, en sterren als John Lennon, Bob Dylan, Mick Jagger en Joan Baez vierden hoogtij. Met de levenskracht van deze subcultuur groeide ook de onderdrukking: Presley werd geweerd van de televisie, of gefilmd boven zijn middenrif, de Stones werden gedwongen enkele teksten te kuisen, wilden zij in het openbaar optreden. De sociale frictie groeide; het wachten was op de politisering van deze frictie.

Politisering

De oorlog in Vietnam en het dekolonisatieproces transformeerden de sociale frictie tot een politiek conflictpotentieel. Toen Cuba zich vrijvocht van de dictator Batista, koos de Amerikaanse regering partij tegen de nieuwe communistische machthebbers op het eiland. Toen, in de ogen van de jonge generatie, de Zuid-Vietnamese bevolking in opstand kwam tegen een door de Amerikanen in het zadel geholpen en gesteunde marionetten-regering, stuurden de Verenigde Staten eerst "adviseurs" en daarna troepen. De Filipijnen werden door de USA in "een nieuwe vorm van imperialisme", gecontroleerd. Frankrijk ontdeed

zich van de Noord-Afrikaanse koloniën, maar niet zonder tot op het laatst met alle middelen de onafhankelijkheid tegen te houden en in dit proces bedenkelijke acties te ondernemen. In die oorlogen of politionele operaties werd juist gebruik gemaakt van de krachten van de jongere generatie, waardoor die aan den lijve ondervond hoe "het nieuwe imperialisme" opereerde.

Meer en meer raakte de jongere generatie ervan overtuigd dat dit "imperialistische" systeem, dat door de oudere generaties in stand werd gehouden en waaraan de jongere nog geen deel had, veroordeeld moest worden, en men ging op zoek naar de alternatieven. De maatschappij moest gedemocratiseerd worden, waarbij de oude hiërarchische organisatie van de samenleving omgevormd moest worden tot één waarbij de "macht bij het volk lag". Als eerste stuitte men hierbij vanzelfsprekend op het communisme, in zijn marxistisch-leninistische en maoïstische vorm. Al gauw echter ontstonden er ook trotskiïstische, anarchistische en andere linkse groeperingen.

De nationale context had een grote invloed op de vorm en aard van de groeperingen die

Zullen de jaren negentig weer studentenopstanden brengen?

opkwamen. In de Verenigde Staten, waar het anti-communisme als het ware geïnstitutionaliseerd was, ontstond een grote verscheidenheid aan groeperingen die zichzelf "socialistisch" noemden. Het predikaat "communistisch" werd in het algemeen vermeden, en de communistische groeperingen hadden niet zo'n grote invloed als andere socialistische organisaties.

In Europa verschilde de situatie per land. In West-Europa kon men enerzijds de landen met een sterke communistische partij en anderzijds de landen zonder sterke communistische partij onderscheiden. In Frankrijk en Italië, beide met een zeer sterke communistische partij die zich verzoend had met het volgen van de regels van het parlementaire proces, waren de nieuwe groeperingen vaak net zo anti-communistisch als anti-kapitalistisch. Oorzaak hiervan was onder andere dat de communistische partijen hun uiterste best deden de nieuwe groeperingen zo klein mogelijk te houden. Vaak waren de groeperingen anarchistisch van aard, zoals in Frankrijk bijvoorbeeld. In de andere West-Europese landen zoals West-Duitsland en Nederland kon men eerder spreken van socialistische groeperingen, die niet per definitie anti-communistisch waren. Naarmate de tijd vorderde en duidelijk werd dat de communisten geen grote bijdrage hadden te leveren aan de contestatie, werden de protesten radicaler, meer anarchistisch en minder communistisch, zelfs anti-communistisch in enkele gevallen.

In Oost-Europa maakte de jongere generatie eenzelfde ontwikkeling door. De socialistische volksdemocratie, aan de instelling en ontwikkeling waarvan men vaak geen deel had gehad, riep grote weerstanden op, vooral de beperkingen die de jongere generatie werden opgelegd. De generatiekloof was, hoewel minder prominent aanwezig, een bron van groei van studentenorganisaties die als lichtend voorbeeld de westerse maatschappij hadden. De Praagse Lente werd voor een groot gedeelte ook in dit milieu geboren.

De universiteit in de jaren zestig

De "alternatieve" organisaties van de jongere generatie werden vooral door studenten opgericht en voortgezet. Juist in deze groep was het organisatietalent, de inspiratie en de creativiteit aanwezig om de subcultuur op het politieke vlak te verbreiden. Doordat in een universiteit vele jonge getalenteerde mensen bijeen zijn, was de universiteit de ideale voedingsbodem. Ook het karakter van de universiteit eind jaren zestig droeg hieraan bij. Ze was vanouds op hiërarchische grondslagen ingericht, met een toezichhoudende instantie die geen deel uitmaakte van de academische gemeenschap. Deze instantie delegeerde het dagelijks bestuur van de universiteit aan een administratieve top. In het algemeen beleid van de universiteit was er daarom relatief weinig aandacht voor de noden van de academische gemeenschap.

De organisatie van de universiteit was een afspiegeling van de maatschappelijke organisatie tot op dat moment: een enigszins paternalistisch stelsel van regels dat voldoende geacht werd om de gemeenschap in het gareel te houden. Vrijheid van meningsuiting en het recht op betoging waren niet gegarandeerd: de universiteit werd gezien als een plaats waar gestudeerd moest worden, en andere aspecten werden genegeerd of als ongeschikt afgewezen. Studentenmedezeggenschap was ongehoord; een Amerikaanse functionaris antwoordde ooit, op de vraag wat zijn mening was ten aanzien van studentenmedezeggenschap: "Asking a student his opinion on university policy is like asking whether he likes strawberries or not."

Het onderwijzend personeel had verantwoordelijkheid gekregen, maar slechts voorzover het hun functioneren betrof. In het algemeen beleid werd men niet gekend. Enerzijds zorgde dit ervoor dat velen vasthielden aan hun beperkte functionele verantwoordelijkheid, en dat de afstand tussen onderwijzend personeel en studenten groter werd. Anderzijds leidde dit tot frustraties onder vooral jong

onderwijzend personeel, dat meer wilde en zich in toenemende mate identificeerde met de eisen van de studenten.

Door de enorme groei van de studentenaantallen in slechts enkele jaren, het aantal Franse universiteits-studenten verdrievoudigde bijvoorbeeld in tien jaar, kwam de gehele academische gemeenschap onderdruk te staan. Het geringe contact tussen onderwijzend personeel, dat relatief minder groeide dan het aantal studenten, en studenten werd kwantitatief en kwalitatief slechter. De administratieve top zag zich geconfronteerd met grote aantallen studenten en vergrootte de klassen, investeerde meer in tijdelijke oplossingen en dus minder in structurele verbeteringen. De huisvesting van de studenten ging pijlsnel achteruit. Deze ontwikkelingen leidden ertoe dat

Asking a student his opinion on university policy is like asking whether he likes strawberries or not.

de studenten de universiteit gingen opvatten als verpersoonlijking van de maatschappelijke structuur, en dus als legitiem object van acties. Vanaf 1964 werden door studenten op universiteiten meer en meer acties met politieke doeleinden gevoerd. Doel was over het algemeen democratisering van structuur en regels, maar naarmate de acties meer gehoor vonden en impact hadden, werd het domein van de acties groter en vonden ook op grotere schaal acties plaats. Hierbij lag niet de universiteit maar een groter samenlevingsverband onder vuur. Zo ontstond in West-Europa en de Verenigde Staten een generatie van "professionele door de wol geverfde actievoerders".

Het internationale karakter

Hierbij was wel degelijk sprake van een actievoerders-netwerk. In eerste instantie bleef dit netwerk beperkt tot nationale niveaus. Actie-technieken werden hierbij gecopieerd, en personen reisden van de ene plek naar de andere om de technieken over te brengen. Vooral in de Verenigde Staten was sprake van een harde kern van professionele actievoerders. De organisatie SDS, Students for a

Democratic Society, kende een groepering die "Weathermen" genoemd werd. Alhoewel de groep niet groot was, en vele acties door geparalyseerde burgers aan hen toegeschreven werden, kan niet ontkend worden dat de leden van deze groep vaak juist daar opdoken waar acties gevoerd moesten worden. Na enkele rellen in universiteiten waarbij SDS betrokken was, was het vaste patroon dat, zodra een rel begonnen was, of op het punt stond los te barsten, SDS-ers van buiten kwamen en groepen onderwezen in actievoeringstechnieken. Dit hoeft niet negatief beoordeeld te worden: vaak disciplineerden deze cursussen actievoerders en voorkwamen het nodeloos geweld.

In Europa ontstond een uitgebreid netwerk van contacten tussen de verschillende landen, waarbij, voor zover ik kan nagaan, minstens twee maal per jaar tussen 1964 en 1969 een internationale ontmoeting plaatsvond tussen vertegenwoordigers van linkse groeperingen en organisaties. Deze ontmoetingen stonden op een meer ideologisch niveau, en leidden vooral tot verdieping en verduidelijking van ideologische standpunten. Men steunde elkaar echter, in elk geval moreel, bij elkaars acties. Tijdens de rellen in Parijs in mei 1968 bijvoorbeeld was de moord op de Duitse studentenwoordvoerder Rudi Dutschke één van de oorzaken van de boosheid en de actiebereidheid van de leden van linkse groeperingen, en toen Dany Cohn-Bendit medio mei 1968 een korte vakantie nam, bracht hij tevens een bezoek aan Amsterdam waar hij toelichting gaf op de acties in Parijs.

Al snel waren er ook intercontinentaal contacten. De vroege Amerikaanse acties hadden een voorbeeldfunctie voor de latere Europese, en vertegenwoordigers van Amerikaanse studentenbewegingen woonden in enkele gevallen internationale ontmoetingen bij. Actievormen die gedurende eerdere acties ontwikkeld waren, werden gedurende latere acties ingezet.

Nederland

Ook Nederland had zijn deel in de studentenbeweging. Al vroeg in de jaren zestig, rond 1964, werd de Provo-beweging opgericht, die een intelligent alternatief wilde geven voor de maatschappij-inrichting zoals die op dat moment bestond. Het Witte fietsenplan is waarschijnlijk het bekendst. Provo was een radicale groepering die veeleer anarchistisch genoemd moet worden. In juni '67 werd de beweging officieel opgeheven, maar de groeperingen binnen Provo bleven actief. Met de bezetting van het Maagdenhuis waren deze groeperingen bijvoorbeeld weer actief; ook Nederland hervormde en het bestuursstelsel voor universiteiten zoals dat nu bestaat, met studenten-medezeggenschap, werd ingevoerd. Indien men de situatie vergelijkt met het buitenland, valt de relatieve soepelheid op waarmee de veranderingen tot stand komen. Het mag in onze ogen heel wat commotie hebben opgeleverd, de protesten in ons land waren slechts van geringe omvang vergeleken met de grootschalige protestvormen zoals die in bijvoorbeeld Frankrijk voorkwamen. De nationale context lijkt een belangrijke factor te zijn. Men kan wijzen op de -klaarblijkelijke- flexibiliteit van de Nederlandse samenleving in het opvangen van veranderingen. Onze samenleving past zich niet schoksgewijs, zoals in Frankrijk, maar "langzaam maar zeker" aan.

De toekomst anno 1992

Toen en nu vergelijkend, lijkt een Europese studentenbeweging geen irreëel perspectief. De universiteiten zullen meer en meer hetzelfde worden, deels omdat ze aan dezelfde standaarden moeten voldoen, deels omdat ze met elkaar zullen moeten concurreren. Dat hierbij de nationale studentenbewegingen wereldwijde contacten aangaan is hiervan een logisch gevolg.

Deze contacten lijken echter heel anders van aard te zullen zijn dan in de jaren zestig. Onze samenlevingen lijken geen samenlevingen in fundamentele overgangen te zijn. Ondanks de

gebeurtenissen op nationaal politiek niveau en de grote consequenties hiervan voor de maatschappelijke verbanden, lijkt de Europese eenwording niet te leiden tot ingrijpende veranderingen in de maatschappij en is ze veel meer een bevestiging van gegroeide verhoudingen.

In deze verhoudingen lijkt van een generatiekloof en een groeiende subcultuur van de jongeren geen sprake. Als er al iets eigens is aan de jongere generatie, en specifiek de studenten, dan lijkt het de pluriformiteit. Een pluriformiteit die een uniforme subcultuur niet bepaald bevordert. Protest van studenten is in deze situatie dan ook geen sociaal protest, tegen de maatschappij als zodanig, protest dat zich buiten de gevestigde kanalen begeeft en een verandering van het "systeem" wil, maar politiek, instrumenteel protest, een middel binnen het systeem om een doel te bereiken. De intrinsieke waarde is geheel verschillend; juist hierdoor zal het waarschijnlijk niet zulke vormen aannemen als in de jaren zestig.

En toch. Sprak Fukuyama niet van het "einde van de ideologie"? Levert het einde van de ideologie ook niet het einde van de politiek op? Meer en meer lijkt een consensus te ontstaan over de geëigendheid van het kapitalistisch systeem, al dan niet met aanpassingen. Het waren precies deze omstandigheden die uiteindelijk mei 1968 voortbrachten. Frankrijk was verveeld, De Gaulle en rechts regeerden en leken te blijven regeren. Er was een politieke consensus van links tot rechts over de te volgen weg. Juist in deze situatie ontsproot het protest dat zich willens en wetens buiten het politiek systeem plaatste. Als er consensus over de te volgen weg ontstaat, en politiek meer en meer over details gaat, moet men juist oppassen dat de dissidente geluiden, waarvoor binnen het gevestigd politiek systeem geen plaats is, zich niet daar buiten uiten. **BB**